

redenin girişi, s. 10-11; Farmer, s. 220). İki kısımdan oluşan eserin birinci kısmında müzikinin temel unsuru olan ses, ikinci kısımda ise zaman incelenmektedir. *el-Kâfî*'nin Zekeriyâ Yûsuf tarafından ilmi neşri yapılmıştır (Kahire 1964). 2. *Şerhu risâleti Hay b. Yakzân*. İbn Sînâ'nın sembolik eserinin şerhidir. Birçok dile çevrilen ve İbn Sînâ'nın eserinin anlaşılması amacıyla sıkça başvurulana eserin İbn Ezrâ'ya nisbet edilen İbrânic tercümesi 1886 yılında David Kaufmann tarafından Berlin'de neşredilmiştir (DİA, XVI, 552). Şerhin çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2023/42; Ayasofya, nr. 2456). Müellifin kaynaklarda ayrıca *el-İhtîşâr min tabî'yyâtî's-Şifâ'* ve *Kitâb fi'n-nefs* adlı eserleri zikredilmekte ve diğer bazı risâlelerinin de bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Zeyle, *el-Kâfî fi'l-mûsiki* (nşr. Zekeriyâ Yûsuf), Kahire 1964, s. 17; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 2-16; Ali b. Zeyd el-Beyhakî, *Târîhu hûkema'i'l-İslâm* (nşr. Memdûh Hasan Muhammed), Kahire 1417/1996, s. 115-116; *Keşfü'z-zunûn*, I, 862; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 220; H. Corbin, *Avicenna and the Visionary Recital* (trc. W. R. Trask), Texas 1980, s. 127-132, 134, 161, 274; a.m.f., "İbn Sînâ'nın Hayy b. Yakzân Risâlesi'nin Yazılışı ve Orjinalliği", *İslâm Felsefesinde Sembolik Hikayeler I: İbn Sînâ-Sühreverdî-A. Gazzâlî-N. Râzî* (trc. Derya Örs v.dğr.), İstanbul 1997, s. 10-22; ayrıca bk. İndeks; A.-M. Goichon, "İbn Zaylâ", *El²* (İng.), III, 974; Muhammed Ali Ebû Reyân, "İbn Zeyle", *Mevsû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 265-266; İlhân Kutluer – Hasan Kâtipoğlu, "Hay b. Yakzân", *DİA*, XVI, 552.

TAHSİN GÖRGÜN

İBN ZİKRÎ

(bk. İBN ZEKRÎ).

İBN ZİYÂD el-ABSÎ

(ابن زياد العبي)

Ebû'l-Hasen Ali
b. Ziyâd el-Absî et-Tûnisî
(ö. 183/799)

İmam Mâlik'in
önde gelen talebelerinden.

Trablusgarp'ta doğdu ve daha sonra Tunus'a yerleşti. Abs kabilesine mensuptur; Arap asıllı olmadığına dair bir rivayet bu kabilenin mevâlisinden olabileceğini akla getirmekte, soy zincirinden sadece babasının adının kaydedilmesi de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Söz konusu

Abs kabilesi, aynı adla anılan birkaç kabileden muhtemelen Gatafân'ın kolu olup Kuzey Afrika fetihleri sırasında bir kısmı bu bölgede yerleşti. Ebû Ömer Hâlid b. Ebû İmrân et-Tûcîbî et-Tûnisî'den ders alan İbn Ziyâd ilim tahsili için Hicaz ve Irak'a gitti. Mâlik b. Enes, Leys b. Sa'd, Süfyân es-Sevrî ve İbn Lehîa gibi âlimlerden hadis dinledi. İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'* ile Süfyân es-Sevrî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr* ve *el-Câmi'u's-şâgîr*'ini rivayet etti. İbn Ziyâd, İmam Mâlik'in görüşlerini Kuzey Afrika'da tanıtarak açıklayan ve esaslarını belirleyen ilk âlimdir. Devlet adamlarından uzak duran ve kadılık teklifini reddeden İbn Ziyâd, kendisini öğretim faaliyetine verip aralarında Esed b. Furât, Sahnûn, Ebû Amr Buhlûl b. Râşid el-Kayrevânî, Mûsâ b. Muâviye es-Sumâdihî, Ebû Semüre Şecere b. İsâ el-Meâfirî et-Tûnisî gibi Mâlikî mezhebinin Kuzey Afrika'da yayılmasında büyük rol oynayan âlimlerin bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Özellikle mezhebin en önemli iki temsilcisi Sahnûn ve Esed'in yetişmesine büyük katkısı oldu. 183 (799) yılında Tunus'ta vefat etti ve şehrin Türk Pazarı diye anılan mevkiinde defnedildi.

Hadis rivayetinde sika, hâfız ve emin gibi vasıflarla nitelendirilen İbn Ziyâd fıkıh alanında da devrinin otoritelerinden idi. Sahnûn'a göre İfrîkiye ulemâsı arasında fıkıhâ hâkimiyet ve takvâ bakımından bir benzeri yoktu. Kayrevan halkı aralarındaki ihtilâflarda İbn Ziyâd'ın görüşüne başvururdu. Mâlik'in usulünü esas almakla birlikte zaman zaman onunkinden farklı görüşleri benimsemesi veya ictihadlarda bulunmasından mezhep taassubuna kapılmadığı anlaşılmaktadır (meselâ bk. *Muvaţta'* ü'l-İmâm Mâlik, neşredenin girişi, s. 9-10).

İbn Ziyâd'ın *el-Muvaţta'* rivayeti, mezhebin İfrîkiye'deki iki merkezinden biri olan Tunus'ta ilk nüveyi oluşturmuştur. *el-Muvaţta'* rivayetlerinin ve hatta İfrîkiye'de telif edilen kitapların ilki olması muhtemel görülen bu eserin günümüze ulaşan bir parçası, Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer tarafından tahkik edilerek *Muvaţta'* ü'l-İmâm Mâlik: *Kıṭ'a minhü birivâyeti İbn Ziyâd* adıyla neşredilmiştir (Tunus 1978; Beyrut 1980, 1981, 1982, 1984). Bu parçada, Yahyâ b. Yahyâ el-Ley-sî'nin *el-Muvaţta'* rivayetinde "Kitâbü'd-Ḍahâyâ", "Kitâbü'z-Zebâ'ih", "Kitâbü's-Şayd" ve "Kitâbü'l-Akîka" başlıkları altında toplanan konulara tekabül eden on beş bab bulunmaktadır. İbn Ziyâd'ın rivayeti diğer rivayetlere kıyasla Mâlik'in görüşle-

rine daha çok yer vermekte ve dolayısıyla usule dair bazı mâlumat da ihtiva etmektedir. İbn Ziyâd'ın İmam Mâlik'ten dinlediği alışveriş, nikâh ve talâk konularına dair hadisleri ihtiva eden *Hayrun min zînetih* adlı bir eseri daha vardır. Kaynaklarda belirtildiğine göre Sahnûn, bu eserin aslının İbn Eşres'e ait olduğunu ve İbn Ziyâd tarafından anlam bakımından rivayet edildiğini söylemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ziyâd el-Absî, *Muvaţta'* ü'l-İmâm Mâlik: *Kıṭ'a minhü birivâyeti İbn Ziyâd* (nşr. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer), Beyrut 1984, neşredenin girişi, s. 9-83; Ebû'l-Arab, *Ṭabaḳâtü'ulemâ'i İfrîkiyye ve Tûnis* (nşr. Ali eş-Şâbbî – Nuaym Hasan el-Yâfi), Tunus 1985, s. 220-223; Ebû Bekir el-Mâlikî, *Riyâzû'n-nûfûs* (nşr. Beşîr el-Bekkûş – Muhammed el-Arûsî el-Matvî), Beyrut 1403/1983, I, 234-237; İbn Abdülber, *el-İntikâ'*, Kahire 1350, s. 60; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 524; Şirâzi, *Ṭabaḳâtü'l-fukahâ'*, s. 152; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 108; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, I, 326-329; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), IX, 85; Zehabî, *Târîhu'l-İslâm: sene 181-190*, s. 304; Safedî, *el-Vâfi*, XXI, 119; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, s. 192-193; İbn Kurfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 145; *el-Hulelû's-sündüsiyye*, I, 692-695, 702; Mahlûf, *Şeceretü'n-nür*, I, 60; Sezgin, *GAS*, I, 465; Tâhir Ahmed ez-Zâvî, *Târîhu'l-fetihü'l-Arabî fi Libyâ*, Trablusgarp 1972, s. 193-195; Ali Refî, "İbn Ziyâd", *DMBİ*, III, 639-640.

CENGİZ KALLEK

İBN ZİYÂD el-GAYSÎ

(ابن زياد الغيبي)

Ebû'z-Ziyâ Abdurrahmân
b. Abdikerîm b. İbrâhîm
el-Gaysî ez-Zebîdî
(ö. 975/1568)

Şâfiî fakihî.

900 yılı Receb ayında (Nisan 1495) Yemen'in Zebîd şehrinde doğdu ve orada büyüdü. Büyük dedelerinden Ziyâd'a nisbetle İbn Ziyâd diye tanındı. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledikten sonra Muhammed b. Mûsâ ed-Ducâî, Ahmed b. Mûsâ ed-Ducâî, Ahmed b. Ömer el-Müzecced ve Ebû'l-Abbas İbnü't-Tayyib et-Tanbezâvî'den (et-Tabenzâvî) fıkıh, Hâfız Vecîhüddin İbnü'd-Deyba' ve diğer bazı âlimlerden tefsir, hadis, siyer, Cemâleddin Yahyâ Kuteyb'den usul, Muhammed Mufaddal el-Lihyânî'den Arapça okudu.

942 (1536) yılında hacca giden İbn Ziyâd, başta Hicaz müftüsü Abdülazîz ez-Zemzemî olmak üzere Haremeyn âlimleriyle fikir alışverişinde bulundu. Hocası Tanbezâvî'nin 948'de (1541) ölümü üzerine fetva makamına getirildi. Zebîd'de-

ki el-Câmiu'l-kebir, Mustafa Paşa en-Neşâr Camii, Vehhâbiyye, Eşrefiyye ve Vâsi-kıyye medreselerinde ders verdi. Receb, şâban ve ramazan aylarında el-Câmiu'l-Muzafferî'de *Şahîh-i Buḥârî* okutur ve ramazanın bitiminde yapılan son derste şehrin emini ve diğer önemli kişiler de hazır bulunurdu. İbn Ziyâd, kendisine gelen soruları talebeleriyle birlikte değerlendirir ve gerekli araştırmaları yaptıktan sonra cevap yazardı. Sabahları ders verir, öğleden sonra da geçimini sağlamak için çalışırdı. İbn Ziyâd'a ayrıca Hicaz, Hadramut, Habeşistan ve Hindistan'dan zaman zaman fetva sorulurdu. Tasavvufia da ilgilenen ve tarikat ehliyle müzakerelerde bulunan İbn Ziyâd, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi övücü ifadelerle anardı. 964 (1557) yılında gözlerini kaybetmesine rağmen öğretim, fetva ve telif çalışmalarını sürdürdü. 11 Receb 975'te (11 Ocak 1568) Zebîd'de vefat etti.

Eserleri. Kırka yakın risâle kaleme almış olan İbn Ziyâd'ın risâlelerinin bir kısmı, İbn Hacer el-Heytemî gibi devrin tanınmış âlimleriyle tartıştıkları konularla ilgilidir. *el-Envârü'l-müşriḳa fi'l-fetâva'l-muḥakkaḳa* adlı eseri de çeşitli risâlelerini ihtiva etmektedir (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 532-533; *Suppl.*, II, 555; Habeşî, s. 237). Belli başlı risâleleri şunlardır: *İşbâtü sünneti ref'i'l-yedeyn 'inde'l-ihrâm ve'r-rükû' ve'l-i'tidâl ve'l-kıyâm mine'r-rek'ateyn, Fetḥu'l-mübîn fi aḥkâmi teberra'li-medîn, en-Nuḥbe fi'l-uḥuvve ve's-şuḥbe, el-Edilletü'l-vâziḥa fi'l-cehri bi'l-besmele ve ennehâ mine'l-Fâtîḥa, İḳâmetü'l-burhân 'alâ kemmiyyeti't-terâviḥ fi ramazân, Taḥzîru e'immeti'l-İslâm 'an taḡyîri binâ'li'l-Beyti'l-harâm, Müzîlül-'anâ' fi aḥkâmi'l-ḡmâ, el-Ec-vibetü'l-marḍiyye 'ani'l-es'ileti'l-Mekkiyye, el-Cevâbü'l-metîn 'ani's-su'âli'l-vârid mine'l-Beledi'l-emîn, Ḥallü'l-mâ'kûd fi aḥkâmi'l-mefkûd, İzâhu'n-nuḣûşî'l-mufaṣṣaḥa bi-buṭlânî tezvi-ci'l-veliyyi'l-vâki' 'alâ ḡayri'l-ḥazẓi ve'l-maṣlaḥa, Simṭü'l-le'âl fi'l-keḷâm 'alâ mâ verede fi kütübî'l-a'mâl, Keşfü'n-nikâb 'an aḥkâmi'l-mihrâb, Taḥrîrül-makâl fi ḥukmi men aḥbera birü'yeti hilâli Şevvâl, Şeddü'l-yedeyn 'alâ de'fi mâ nusibe ile'z-Zührî mine'l-vehm fi ḥadişi Zi'l-Yedeyn, Risâle fi'l-kât ve'l-küfte ve'l-kahve ve'l-bün ve cemî'i'l-maḥadderâti'l-mübâḥa ve'l-mekrûbe, Keşfü'l-ḡitâ 'ammâ vaḳa'a fi teberra'li'd-deyn mine'l-lübsi ve'l-ḥa-ṭâ', Müzîlül-'anâ' fi aḥkâmi mâ uḥdi-*

se fi'l-arâzi'l-mezzû'a mine'l-fenâ', en-Nüḳülü'l-'azbetü'l-mâ'inetü'l-müste-fâdû minḥa ṣıḥḥatü bey'li'ine, el-Ec-vibetü'l-muḥarrere 'ani'l-mesâ'ili'l-vâride min bilâdi'l-Mehre.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nûrû's-sâfir*, s. 100, 206, 273-283; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 272-273, 377-378; Brockelmann, *GAL*, II, 532-533; *Suppl.*, II, 555; *Hediiyetü'l-'ârifin*, I, 545-546; *İzâhu'l-meknûn*, I, 23, 28, 52, 78, 110, 152, 154, 158, 190, 230, 234, 372, 417, 435, 554; II, 27, 170, 171, 190, 256, 358, 362, 368, 471, 534, 601, 632; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifin*, V, 145-146; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 311; Habeşî, *el-Fikrû'l-İslâmî fi'l-Yemen*, s. 236-237.

H. İBRAHİM ACAR

İBN ZİYÂD el-LÜ'LÜÎ

(bk. HASAN b. ZİYÂD).

İBN ZİYÂD en-NİSÂBÜRÎ

(ابن زياد النسابوري)

Ebü Bekr Abdullâh b. Muhammed
b. Ziyâd en-Nisâbüri
(ö. 324/936)

Şâfiî fakihî ve muhaddis.

238 (852) yılının ilk aylarında Nişâbur'da doğdu. Tahsil için Horasan, Irak, Dimaşk, Mısır ve Hicaz'a gitti. Öğrenimini tamamlayınca Bağdat'a yerleşti. Hadis hocaları arasında Zühli, Abdullah b. Hâşim et-Tûsî, Ebü Zür'a er-Râzi, İbn Vâre, Za'ferânî, Rebî' b. Süleyman el-Murâdî, Müzenî, Bekkâr b. Kuteybe, Yûnus b. Abdülâlâ es-Sadeî gibi âlimler bulunmaktadır. Ayrıca Müzenî, Rebî', Za'ferânî ve Ebü Abdullah İbn Abdülhakem'den fıkıh öğrenimi gördü.

Güvenilir bir râvi olması yanında fıkıh meselelerini ve sahâbe ihtilâflarını da iyi bilen İbn Ziyâd kendi devrinde Irak Şâfiîleri'nin lideri durumundaydı. Nevevî onu, mezhep imamının usul ve kaidelerine bağlı olarak ictihad yapan "aşâbü'l-vücûh"tan sayar. Dârekutnî, hocaları arasında hadisî sened ve metinlerini ondan daha iyi bilen, fıkıh sahasında da ondan üstün olan birini görmediğini belirtmektedir. Dârekutnî'den başka İbn Şâhin, Da'lec b. Ahmed, İbnü'l-Muzaffer, Muhallîs, İbn Ukde, Hamza el-Kinânî ve Ebü Ali en-Nisâbüri gibi birçok âlim kendisinden hadis rivayet etmiştir. 4 Rebîülâhîr 324'te (1 Mart 936) vefat eden İbn Ziyâd, Hatîb el-Bağdâdî ile İbnü'l-Cevzî'nin belirttiği-göre Bağdat'taki Bâbülkûfe mevkiinde

defnedilmiştir. İsnevî Nişâbur'da öldüğünü söylüyorsa da ona zaman ve mekân bakımından daha yakın olan Hatîb el-Bağdâdî'nin tesbiti doğru olmalıdır.

Kaynaklarda İbn Ziyâd'ın çeşitli eserler yazdığı belirtilmekle birlikte Müzenî'nin *el-Muḥtaşar*'ıyla ilgili *Ziyâdât 'alâ Muḥtaşar*'i'l-Müzenî adlı kitabından başka herhangi bir eserinin adı zikredilmemektedir. İbnü'l-İmâd, İsnevî'ye atıfta bulunarak *Kitâbü'z-Ziyâdât* yerine *Kitâbü'r-Ribâ* adlı bir eserini kaydediyorsa da İsnevî yalnızca birinci eserin adını vermektedir. İbnü'l-İmâd'ın muhtemelen bir hatadan kaynaklanan bu kaydı sebebiyle Ömer Rızâ Kehhâle de bunları iki ayrı eser olarak zikretmiştir (*Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VI, 119). İbn Ziyâd'ın ayrıca Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bir mecmua içinde (nr. 18, vr. 134-151) hadise dair *el-Fevâ'id* adlı bir eserinin kayıtlı olduğu belirtilmektedir (Elbânî, s. 143).

BİBLİYOGRAFYA :

Abbâdî, *el-Fuḳahâ'ü's-Şâfi'iyye*, s. 42; Hatîb, *Târiḥu Bağdâd*, X, 120-122; Şirâzî, *Ṭabakâtü'l-fukahâ'*, s. 113-114; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 550-551; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VI, 286-287; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 341; a.mlf., *el-Kâmil*, VIII, 328; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 197-198; Zehbî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 65-68; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 819-820; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 480-481; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 288-289; Sübkî, *Ṭabakât*, III, 310-314; İsnevî, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 481; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 186; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 110-111; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 341-342; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1636; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 302; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 263; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VI, 119; a.mlf., *el-Müstedrek 'alâ Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1406/1985, s. 432; Elbânî, *Maḥṭûṭât*, s. 143; M. Hasan Heyto, *el-İctihâd ve ṭabakâtü'l-müctehidi's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1409/1988, s. 223.

ŞÜKRÜ ÖZEN

İBN ZÜLÂK

(ابن زولاق)

Ebü Muhammed el-Hasen
b. İbrâhîm b. el-Hüseyn
el-Leysî el-Mısıri
(ö. 387/997)

Mısırlı tarihçi.

İhşîdîler döneminde doğdu (Şâban 306/Ocak 919). Meşhur Şâfiî âlimi İbnü'l-Haddâd el-Kinânî'nin öğrencisidir. Fâtımîler'in gelmesinden sonra onların görüşünü benimseyerek Şiîliği seçti ve mezâlim mahkemelerinde kadılık yaptı; 330'da (942) Dimaşk'ta bulundu. 25 Zilkade 387 (29 Kasım 997) tarihinde Mısır'da vefat etti. İbn Hallikân onun faziletli bir insan ve iyi